

УДК 159.9**О. Тімченко¹**, д.психол.н., проф., головн.н.с. лаб. (ORCID 0000-0002-8733-8076)**Ю. Широбоков²**, д.психол.н., доц., нач. лаб. (ORCID 0000-0001-7220-7340)¹Національний університет цивільного захисту України, Харків²Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба**ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ІНДОКТРИНАЦІЇ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ**

В сучасних умовах, коли на сході нашої держави триває операція Об'єднаних сил, особливого значення набувають аспекти співробітництва громадян України з ворогом. Особливо гостро постають питання переходу на бік ворогуючої сторони військовополонених, затриманих представниками незаконних збройних формувань, особливо важливими стають питання психологічного аспекту даної проблеми. Статтю присвячено проблемі військового полону. На сьогоднішній день детально опрацьовані та досягли високих технологічних форм методи переформування поведінки (переконання) військовополонених, але умови перебування військовополонених у психологічному середовищі індоктринації, фази протікання цього процесу та їх характеристики у ході сучасного військового конфлікту, вивчені недостатньо та потребують більш детального дослідження. Проведене дослідження фаз сучасного військового полону дозволило виявити їх характеристики. I фаза «Вітальних реакцій», яка триває від декількох секунд до 5-15 хвилин та характеризується підпорядкуванням всіх дій збереженню власного життя. II фаза «Шокова» з проявами надмобілізації – триває від 3 до 5 годин та характеризується загальним психологічним напруженням, граничною мобілізацією психофізіологічних резервів. III фаза «Психофізіологічної демобілізації», на думку опитаних, триває до трьох діб. В абсолютній більшості випадків вона пов'язується з розумінням масштабів трагедії («стрес усвідомлення»). У IV «Фазі дозволу» (від 3 до 12 діб) динаміка стану та самопочуття військовополонених багато в чому визначається специфікою впливу екстремальних факторів. V фаза «Фаза відновлення» психофізіологічного стану починається переважно з кінця другого тижня після впливу екстремального фактора. VI фаза «Конфліктогенності» (через місяць), характеризувалася стійкими порушеннями сну, невмотивованими страхами, жахливими сновидіннями. Розглянуті умови індоктринації військовополонених у різних фазах полону.

Ключові слова: військовослужбовець, полон, військовополонені, фази військового полону, колаборація, індоктринація.

Вступ. Проблема індоктринації населення стала перед нашою країною вже під час анексії Криму, коли військовослужбовці Збройних Сил України масово здавалися російським солдатам, та одразу добровільно поступали на службу до військових формувань окупаційної влади. Тоді, у збройні сили Російської Федерації виявили згоду перейти 9268 українських військовослужбовців:

офіцерів – 2768; прапорщиків, мічманів – 1 302; солдатів, матросів, сержантів, старшин – 5007; курсантів – 191 чоловік.

Згідно Указу Президента Російської Федерації «Про визнання дійсними військових звань, документів про освіту громадян Російської Федерації, які є військовослужбовцями органів військового управління та військових

формувань Республіки Крим, та документів про проходження ними військової служби», при переході військовослужбовців Збройних Сил України, які на момент анексії проходили службу у Криму у збройні сили Російської Федерації або при надходженні на службу в будь-які воєнізовані підрозділи, їх звання, документи про освіту та проходження військової служби в Збройних Силах України або інших органах, що передбачали військову службу, залишалися правомочними [9].

Треба відмітити, що механізми індоктринації в умовах гібридної війни, яку веде Російська Федерація по відношенню до України, застосовуються і до населення окупованих територій, і до військовослужбовців Збройних Сил України, які потрапили у полон до армії країни-агресора.

В усі часи полон використовувався, як система відбору лояльних кадрів серед населення та військ супротивника, які в подальшому можна використовувати у системі самоврядування на окупованих територіях. Під час будь-якої війни завжди знаходиться люди, незадоволені діями військового та політичного керівництва або просто своїм матеріальним становищем чи соціальним статусом, а також такі, що мають жагу помсти. Саме таких людей в усі часи і використовували ворогуючі країни нат власну користь.

В умовах проведення операції Об'єднаних сил (Антитерористичної операції) (ООС/АТО) великого значення набувають аспекти співробітництва громадян України з ворогом. Особливо гостро постають питання переходу на бік ворогуючої сторони військовополонених,

затриманих представниками незаконних збройних формувань. Служба безпеки України офіційно повідомила, що майже 20 українських військовополонених були завербовані до лав так званих «ДНР» та «ЛНР» [1].

Таким чином, в умовах агресії Росії проти України, полон стає системою відбору лояльних кадрів для ведення бойових дій та подальшого управління окупованою територією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час війни 1812 року значна кількість вояків армії Наполеона перейшла на службу в російську армію. Перш за все це були поляки. Був навіть виданий наказ всіх військовополонених-поляків відокремлювати від інших полонених та відправляти в місто Георгіївська для розподілу по підрозділах, які перебували на Кавказькій лінії та у Грузії. Уже на місці поляки давали присягу вірно служити Російському імператору. Серед тих, хто присягали, були не тільки поляки, а й навіть французи (у вислугу років їм була зарахована уся попередня служба, у тому числі, - імператору Наполеону) [8].

У німецьких архівах збереглися точні дані про кількість радянських полонених, які вступили на службу в різні антирадянські збройні формування вермахту (таких нараховувалося приблизно 950 тис.). Вони займали наступні посади: 1) добровільні помічники («Хіві»); 2) служба порядку («оді»); 3) фронтові допоміжні частини («шуму»); 4) поліцейські та оборонні команди («гема»). [3].

Під час радянсько-фінської війни 1939–1940 років, режим утримання військовополонених був максимально

жорстким, як в СРСР, так і в Фінляндії. Кожна з воюючих сторін прагнула максимально використовувати працю військовополонених в своїх інтересах. Крім того, кожна з протиборчих сторін активно прагнула використовувати військовополонених в ідеологічній та збройній боротьбі. Фінський уряд прагнув вербувати з числа радянських військовополонених добровольців для боротьби з Червоною Армією, таким же чином діяли і радянські політоргани. Військовополонені обох сторін мали нещастя випробувати на собі жорстокі прояви політичної злоби та ідеологічної ненависті [2].

Також відомо, що під час ведення бойових дій в Афганістані, душмани або вбивали радянських військовополонених після жорстоких катувань, або зберігали життя тим, хто виявляв бажання перейти в іслам та повернути зброю проти власної армії. За версією журналу «Военное обозрение», таких «афганців» може бути близько сотні з числа колишніх радянських солдатів, визнаних на батьківщині зниклими безвісти. [6].

Одним з найвідоміших військовополонених-колабораціоністів став українець Г. Цевма. Уродженець міста Торез Донецької області потрапив в афганську провінцію Кундуз у 1983-му у віці 18 років. Поставши перед вибором між прийняттям ісламу та смертю, він вибрав перше. Так він став афганцем, зробивши у рядах бойовиків карколомну кар'єру в особистій охороні польового командира Ахмад Шаха Масуда [5].

Схожі процеси епізодично відзначалися також в ході чеченського конфлікту в Росії, коли полонені російські солдати або навіть цивільні

особи були змушені переходити в чужу віру. Правда, такі випадки були відносно поодинокі [7].

Ми констатуємо, що на сьогоднішній день детально опрацьовані та досягли високих технологічних форм методи переформування поведінки (переконання) військовополонених [4], але умови перебування військовополонених у психологічному середовищі індоктринації, фази протікання цього процесу та їх характеристики у ході сучасного військового конфлікту, вивчені недостатньо та потребують більш детального дослідження. Залишаються не дослідженими і особливості індоктринації військовослужбовців у сучасному військовому конфлікті, який не містить ознак релігійного протистояння.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей протікання фаз військового полону та дослідження їх впливу на психіку військовополонених.

Методи та методика дослідження. Для проведення дослідження була обрана група респондентів, які на протязі 2014-2018 рр. були звільнені з полону (усього 107 військовослужбовців).

Під час дослідження використовувалися контент-аналіз інтернет-ресурсів та інтерв'ювання військовослужбовців, які були звільнені з військового полону.

Для проведення контент-аналізу був визначений перелік веб-ресурсів з визначеної тематики, який постійно збільшувався у ході проведення дослідження. Матеріали з цих веб-ресурсів підлягали регулярному моніторингу щодо наявності інформації про військовослужбовців,

які перебували у полоні. Інтерв'ю проводилося з військовослужбовцями, які перебували у полоні та були звільнені з неволі на протязі 2014-2018 років. Інтерв'ю здійснювалися у форматі приватної бесіди з респондентами за їх письмової згоди.

Для уникнення повторного травмування військовослужбовців, які перебували у полоні, респондентів детально інформували про цілі та завдання інтерв'ю, отримували письмову згоду на його проведення. Окремим моментом було отримання згоди респондента на обробку його персональних даних.

У групу досліджуваних увійшли представники більшості областей України, а саме: Волинська область (27%); Донецька область (1,1%); Житомирська область (15%); Закарпатська область (1,1%); Запорізька область (2,8%); Івано-Франківська область (3,7%); Кіровоградська область (1,9%); Київська область (9,3%); Луганська область (1,1%); Львівська область (15,9%); Миколаївська область (6,5%); Одеська область (1,9%); Харківська область (3,7%); Хмельницька область (1,9%); Черкаська область (1,1%); Чернівецька область (1,9%); Чернігівська область (4,7%).

Результати. Проведене опитування військовослужбовців, звільнених з полону в Луганській та Донецькій областях (107 осіб), дало можливість визначити, що захоплення в полон та подальше перебування в статусі «військовополонений» є стресовою ситуацією, яка має свої фази протікання та характеризується певними умовами.

I - фаза «Вітальних реакцій», яка триває від декількох секунд до 5-15 хвилин та характеризується підпорядкуванням всіх дій

збереженню власного життя з характерним звуженням свідомості, зміною моральних норм та обмежень, порушеннями сприйняття тимчасових інтервалів та внутрішніх чинників. Для такої ситуації характерні заціпеніння, порушення раціональної поведінки. Більшість тих, хто пережили ситуацію військового полону показали, що сам факт захоплення є наслідком поранення або контузії, проте 13,1 % опитаних відзначили, що в полон здавалися тому, що не бачили іншого способу врятувати власне життя. За їх свідченнями були й такі хто за своїми переконаннями бажав перейти на сторону ворога. Але навіть ті, хто навмисно здавалися у полон, з метою переходу на бік ворога, у цій фазі не мали можливості чітко заявити про свої наміри, бо не мали гарантій, що їм повірять.

Ця фаза використовується для створення умов небезпеки з метою подальшого маніпулювання свідомістю полоненого, погрозами занурення у подібне психологічне середовище.

II фаза - «Шокова» з проявами надмобілізації – триває від 3 до 5 годин та характеризується загальним психологічним напруженням, граничною мобілізацією психофізіологічних резервів, загостренням сприйняття та збільшенням швидкості розумових процесів, проявами безрозсудною сміливості (особливо під час рятування близьких друзів, родичів, побратимів) при одночасному зниженні критичної оцінки ситуації, але збереженні здатності до цілеспрямованої діяльності. На думку 91,6 % опитаних, у цей період переважало почуття відчаю, що супроводжувалося відчуттями

запаморочення та головного болю, а також серцебиттям, сухістю в роті, спрагою та ускладненим диханням. Однак більшість опитаних (71 %) показали, що поведінка в цей період підпорядкована ідеї героїчного подвигу, самопожертви заради порятунку близьких або друзів, виконання професійного та службового обов'язку до кінця.

А ось нетерплячі та відчайдушні можуть заразити своєю поведінкою інших на нерозумні дії, як спроба втечі. При цьому вони можуть просто забути про основне правило – не робити спроб втекти, якщо повністю не впевнений у своїх можливостях.

14,9 % військовослужбовців відзначили, що саме в цей період найбільш імовірні прояви панічних реакцій та зараження ними оточуючих, якщо своєю відчайдушністю такі полонені «розпалять» істеричних військовослужбовців. Такі випадки призводять до масових покарань військовополонених з метою нав'язування ним підконтрольних форм поведінки. Саме в цій фазі вперше з'являється «добрий» охоронець, який не застосовує покарань, а навпаки, висловлює повагу до полонених, з метою створення психологічного середовища, протилежного попередньому.

III - фаза «Психофізіологічної демобілізації», триває до трьох діб. В абсолютній більшості випадків вона пов'язується з розумінням масштабів трагедії («стрес усвідомлення»). Ця фаза, на думку 61,7 % опитаних, характеризується збільшенням інтенсивності тих чи інших проявів спілкування або навіть виникнення форм активного спілкування, невластивих для даного

військовослужбовця поза екстремальних умов.

71 % колишніх бранців відзначили, що відчували непереборне бажання відповідати на питання, розповідати про себе, не тільки іншим полоненим а й представникам протидіючої сторони. Цю стадію можна ще назвати «стадією особистісної контактності військовослужбовця». Інтенсифікація спілкування, що характерна для цієї стадії, спрямована на оптимізацію вихідної соціальної позиції для отримання прийнятної соціальної ролі. Саме таку активізацію ті, хто утримує полонених, можуть зрозуміти, як схиляння до співробітництва. Це може, також, підштовхнути військовополоненого на нечесні обіцянки та співпрацю, сподіваючись перебігти до своїх або налагодити зв'язок зі своїми та стати агентами, з метою вирватися з полону, за будь-якої ціни.

Однак, ті, хто утримує полонених, щоб запобігти обману потенційних колабораціоністів втягують їх в акції, що роблять їх в очах колишніх товаришів злочинцями, які заслуговують смерті. Такими акціями, зазвичай, є страти інших полонених або мирних жителів окупованих територій. За свідченнями 0,9 % опитуваних, колабораціоністів часто перевіряють під час участі в реальних боях проти Збройних Сил України, хоча саме цей показник дуже ненадійний (військовослужбовцю дають заряджену зброю, він знаходиться у безпосередній близькості від своїх військ та має усі можливості для втечі).

На думку 63,6 % опитаних колишніх бранців найбільш характерними для цього періоду є різке погіршення самопочуття та

психоемоційного стану з переважанням почуття розгубленості (аж до стану своєрідною прострації), окремих панічних реакцій, зниження моральної нормативності поведінки, відмова від будь-якої діяльності та мотивації до неї.

26,2 % опитаних військовослужбовців відмітили, що саме у цей період «добрий» охоронець найбільш активно критикує політичне керівництво власної країни так і місцевих польових командирів, з метою втягування полонених в цей діалог.

У IV «Фазі вирішення» (від 3 до 12 діб) динаміка стану самопочуття військовополонених багато в чому визначається специфікою впливу екстремальних факторів, отриманими ураженнями та морально-психологічною ситуацією після трагічних подій. На думку 51,4 % опитаних в цей період поступово стабілізується настрій та самопочуття, але зберігається знижений емоційний фон, обмеження контактів з оточуючими, гіпомімія (маскоподібність обличчя) та амімія (відсутність емоцій), зниження інтонаційного забарвлення мови, сповільненість рухів, порушення сну та апетиту. Рольові функції в групі військовополонених стабілізуються, як між військовополоненими, так і у контактуванні з противником. За даними опитування 61,7 % колишніх бранців відзначили, що стабілізація рольового статусу може проходити і емоційно-монотонно, і супроводжуватися афективними актами спілкування, як з позитивним, так і негативним забарвленням.

Постійний вплив на психіку військовополонених з боку представників бандформувань супроводжується подальшою зміною

активності спілкування, взаємодії та діяльності. У результаті допитів, які не припиняються, постійного побиття та знущань, у військовослужбовців в полоні змінюється не тільки показники активності спілкування а й характер фізіологічної, психологічної активності. 65,4 % колишніх бранців вказали, що це відбувалося на взаємодії з навколишнім середовищем, з іншими полоненими, з тими, хто утримує військовополонених. Соціальна взаємодія в цих умовах помітно змінювалася одночасно у багатьох військовополонених (відзначали 29,9 % опитаних). Особливо цьому сприяв шантаж компрометуючими інтерв'ю, свідченнями та показами, які давалися на початкових фазах полону, що іноді призводило до вимушеної колаборації.

Саме ця фаза характеризується тиском та нав'язуванням полоненим негативного ставлення до власного політичного та військового керівництва. У випадку відмови полоненого від участі у таких дискусіях, йому нагадують про його висловлювання на адресу конкретних місцевих польових командирів з обіцянкою влаштувати особисту зустріч для «знайомства».

V фаза - «Фаза відновлення» психофізіологічного стану починається переважно з кінця другого тижня військового полону. На думку 69,2 % військовослужбовців, які пережили ситуацію полону, ця фаза найбільш чітко проявляється в поведінкових реакціях: активізується міжособистісне спілкування, турбота про товаришів, нормалізується емоційне забарвлення мови та мімічних реакцій, прояви гумору та жартів.

Однак, за свідченнями 11,2 % респондентів, для цієї фази також характерними були й спроби замикатися в собі, а іноді й здійснення актів суїциду. Особливо це стосувалося офіцерів (яких утримували разом з іншими військовослужбовцями) після тортур, знущань та принижень (особливо, якщо насильство відбувалося на очах у інших). Після цього вони переставали в полоні виконувати роль командирів та старших, нехтували своїм зовнішнім виглядом, думкою про себе інших полонених, гігієною свого тіла, регулярним харчуванням і т.п. Подібне самовідчуження можна інтерпретувати, як форму протесту проти соціального тиску, не завжди повністю усвідомлювану суб'єктом.

Зміни активності спілкування в умовах полону також характеризуються ворожістю до когось з військовослужбовців, причиною якого є «перевантаження» суб'єкта інформацією, яку той видає представникам протиборчої сторони, в надії зберегти своє життя, отримати більш лояльне ставлення бойовиків, виклопотати першочерговість при обміні військовополоненими. Розвиток такої тенденції може призвести до виникнення схильності до агресії та здійснення відвертого насильства над таким полоненим з боку товаришів по службі. Причому, обов'язково, такий факт військового злочину у полоні буде використаний проти самих агресорів для індоктринації, що може привести до спрямування агресії на себе (суїцид), як результат прагнення уникнути покарання, або до відвертої колаборації з ворогом.

У останній, VI фазі «Конфліктогенності» (через місяць), за твердженням 97,2 % опитаних, у

більшості з них виявлялися стійкі порушення сну, невмотивовані страхи, кошмарні сновидіння, які повторюються та нав'язливість. У 72 % респондентів – ознаки астено-невротичних реакцій у поєднанні з порушеннями шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної та ендокринної систем. На думку 100% військовослужбовців, що пережили ситуацію військового полону, в цій фазі наростають внутрішня та зовнішня конфліктогенність. У деяких полонених (45,8 %) спостерігалася підсвідома «ідентифікація з агресором» (особливо у військовослужбовців віком до 25 років), що призводило до серйозних проблем в групі військовополонених. 2,8 % колишніх бранців відзначали, що спостерігали насильство серед військовополонених, причиною якого ставали міжособистісні конфлікти.

За свідченнями 51,4 % респондентів, серед полонених, які утримувалися у таборах та приміщеннях камерного типу у кількості 50–100 осіб, виникала конфліктна форма соціальної організації, яка призводила до нівелювання військових звань, правил та стандартів та встановлення загальних правил «табірного» середовища. Такі форми спілкування та взаємодії призводили до необґрунтовано агресивних дій по відношенню до своїх товаришів, помсти колишнім командирам та навіть садизму. Подібні вчинки одразу підкріплювалися підтримкою тих, хто утримував полонених та переведенням таких військовослужбовців із агресорів в колабораціоністів.

На думку більшості опитаних (66,3 %), кожен військовополонений усвідомлює, що його доля повністю

знаходиться в руках противника, а також залежить від власної поведінки. Виходячи з цього, переважна більшість військовополонених, незалежно від їх національної та державної приналежності, займають нейтральну позицію до дій протиборчої сторони, системи відносин між полоненими та бойовиками, а також до тортур, знущання та насильства, прагнуть досягти єдиної мети – вижити та повернутися додому.

Конфліктогенна фаза триває найдовше, на за твердженням 59,8 % опитаних має піковий спад дезорганізуючого спілкування з моменту повідомлення військовополоненому про рішення обміняти його на своїх полонених.

Обговорення результатів.

Говорячи про співробітництво окремих військовополонених з ворогом у сучасному збройному конфлікті важливо підкреслити, що цей процес починається з перших хвилин перебування у полоні. Полонені зазнають інтенсивного «промивання й обробки мозку» у різних фазах військового полону – так званої індоктринації, що складається з декількох стадій.

Першу стадію можна назвати стадією перетворення в податливий матеріал під час I та II фаз полону. Для неї характерні методи, які викликають дезорієнтацію полоненого (ізоляція від інших, недостатні сон і харчування, надмірне стимулювання різних емоцій (наприклад, страху) тощо).

Наступна стадія – стадія поступливості (III та IV фази полону), під час якої полонені «пробують» кілька ліній поведінки з охоронцями, більш-менш пристосовуючись до загального ходу спільної з ними

життєдіяльності. Дуже часто в цей період полонені аналізують, яку вигоду вони можуть отримати з подібної поступливості «доброму» охоронцю. В інших ситуаціях вони погоджуються з висунутими вимогами бойовиків просто тому, що не хочуть влаштовувати жодних ексцесів.

На стадії інтерналізації поступливість перетворюється на тверду внутрішню переконаність деяких полонених під час переживання V фази полону. Відбувається так званий «процес зміни особистих переконань», деякі полонені прагнуть до виправдання своєї поведінки. Це прагнення є особливо сильним, коли їхня поведінка має серйозні наслідки для решти бранців. Основний спосіб виправдати такі незвичні дії: навести причини, через які ця дія була розумною, правильною чи необхідною. Це, у свою чергу, призводить до того, що полонений починає приймати доктрину бойовиків і виправдовувати їхні дії («... я тебе б'ю, лише для того, що б врятувати від страти»).

Заключну стадію індоктринації можна назвати стадією консолідації (VI фаза полону). На цій стадії полонений утверджується у своїй набутій лояльності до ворога, беручи на себе низку серйозних зобов'язань, і здійснює вчинки, що суперечать виробленим іншими військовополоненим поведінці.

Ця остання стадія індоктринації ознаменовується остаточним прийняттям зломленим полоненим ситуації військового полону без критичного осмислення його наслідків. Першою реакцією «індоктринованого» у відповідь на протидію ворогу з боку інших

військовослужбовців буде заперечення та раціональне пояснення поведінки бойовиків, інформування про такі настрої та участь у придушенні подібних виступів проти бойовиків.

Висновки. Деформації особистості військовополонених, такі як ескалація агресивності, регресивні форми поведінки, деградація та садизм створюють умови індоктринації військовослужбовців, захоплених у полон в зоні проведення ООС (АТО).

Військовослужбовці у полоні переживають чітко виражені фази: (1) вітальних реакцій; (2) шокову; (3) психофізіологічної демобілізації; (4) вирішення; (5) відновлення; (6) конфліктогенності, кожна з яких має свої психологічні особливості впливу на психіку військовополонених та

Література

1. Гай М. Полон в АТО: як вояки переходять на бік ворога [Електронний ресурс] / Мирослав Гай // Обозреватель.UA. Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/blogs/30465-polon-v-ato-yak-voyaki-perehodyat-na-bik-voroga.htm>.

2. Галицкий В.П. Финские военнопленные в лагерях НКВД (1939–1953 гг.) [Текст] / В. П. Галицкий М.: Издательский дом «Грааль», 1997, кн. 1. 248 с.

3. Гарин И. Русский коллаборационизм во время Второй мировой [Електронний ресурс] / Игорь Гарин // Проза.ру. Режим доступу: <http://argumentua.com/stati/igor-garin-russkii-kollaboratsionizm-vo-vremya-vtoroi-mirovoi>.

4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. [Текст] / Е.Л. Доценко М.: Речь, 2003. 3–е изд. 304 с.

створює свої унікальні умови для схиляння полоненого до індоктринації. Військовополонені переживають чітко виражені стадії індоктринації: (1) перетворення; (2) поступливості; (3) інтерналізації та (4) консолідації.

Перспективним напрямком подальшого наукового пошуку, на наш погляд, є дослідження механізмів схиляння військовополоненого до співробітництва з представниками різних військових формувань, які приймають участь у сучасному військовому конфлікті, а саме: (1) військовий підрозділ, який укомплектований військовослужбовцями діючої армії суміжної країни, (2) професійні найманці та (3) бандформування, що сформовані з представників кримінальних кіл та місцевих жителів.

5. Калинина К. Экс-охранник Ахмад Шах Масуда: «Пока в Афганистане последний солдат не похоронен, война не закончена» / Кира Калинина // Вонное обозрение. 15 февраля 2014. <https://topwar.ru/39801-eks-ohrannik-ahmad-shah-masuda-poka-v-afganistane-posledniy-soldat-ne-pohoronen-voyna-ne-zakonchena.html>.

6. Маков В. О судьбах пропавших в Афганистане / Валентин Маков // livejournal. 29 марта 2013. Режим доступу: <http://yarodom.livejournal.com/688455.html>.

7. Носовский Ю. «Старые» мусульмане не рады прозелитам / Юрий Носовский // www.pravda.ru/faith/dialog/29-10-2012. Режим доступу: http://www.pravda.ru/faith/dialog/29-10-2012/1132627-new_muslims-0/.

8. Тепляков С. Век Наполеона. Реконструкция эпохи. [Текст] /

С. Тепляков // Барнаул: ИПП «Алтай», 2011. 431 с.

9. Указ Президента Российской Федерации от 02.01.2015 г. № 2

[Электронный ресурс] / Президент России. Режим доступа: <http://kremlin.ru/acts/bank/39340>.

O. Timchenko¹, *Doctor of Psychological Sciences, Professor, Chief Researcher of Laboratory*
Yu. Shirobokov², *Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of Department*

¹National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv

²Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF INDOCTRINATION OF PRISONERS OF WAR

In modern conditions, when the operation of the Joint Forces continues in the east of our state, aspects of cooperation of the citizens of Ukraine with the enemy become especially important. Particularly acute are the issues of the transition to the hostile side of prisoners of war detained by members of illegal armed groups, the issues of the psychological aspect of this problem become especially important. The article deals with the problem of military captivity. To date, methods of reforming the behavior (beliefs) of prisoners of war have been elaborated in detail and reached high technological forms, but the conditions of prisoners of war in the psychological environment of indoctrination, phases of this process and their characteristics during modern military conflict are insufficiently studied and need more detailed research. The research of phases of modern military captivity revealed their characteristics. I phase is the «phase of vital reactions» that lasts from a few seconds to 5-15 minutes, and is characterized by the subordination of all actions to preservation of life. II phase is the «shock phase» with displays of excess mobilization, it lasts from 3 to 5 hours and is characterized by a general psychological stress, ultimate mobilization of psychophysiological reserves. Phase III is the «psychophysiological demobilization phase», according to the respondents, its duration can last up to three days. In most cases it is associated with understanding the scale of the tragedy ("stress awareness"). In the IV «resolution" phase» (from 3 to 12 days) the dynamics of POW's state of health is largely determined by the specific impact of extreme factors, obtained damage and moral and psychological situation after the tragic events. V phase – «recovery phase» of psychophysiological state starts as a rule at the end of the second week after exposure to extreme factors. In the last, VI phase, «phase of conflict» (lasts a month), according to 100% of the respondents, the majority developed persistent sleep disturbances, unmotivated fears, repetitive nightmares. The article describes the conditions for the indoctrination of prisoners of war in different phases of the captivity.

Keywords: serviceman, captivity, prisoners of war, the phase of military captivity, collaboration, indoctrination.

References

1. Hai M. Polon v ATO: yak voiaky perekhodiat na bik voroha [Elektronnyi resurs] / Myroslav Hai // Obozrevatel.UA. – Rezhym dostupu: <https://www.obozrevatel.com/blogs/30465-polon-v-ato-yak-voyaki-perehodyat-na-bik-voroga.htm>.

2. Halytskyi V.P. Fynskye voennoplenные v laheriakh NKVD (1939–1953hh.) [Tekst] / V. P. Halytskyi – M.: Yzdatelskyi dom «Hraal», 1997, kn. 1. – 248 s.

3. Haryn Y. Russkyi kollaboratsyonyzm vo vremia Vtoroi myrovoi [Elektronnyi resurs] / Yhor Haryn // Proza.ru. – Rezhym dostupu:

<http://argumentua.com/stati/igor-garin-russkii-kollaboratsionizm-vo-vremya-vtoroi-mirovoi>.

4. Dotsenko E.L. Psychology of manipulation: phenomena, mechanisms and protection. [Text] / E.L. Dotsenko - Moscow: Speech, 2003. – 3rd ed. – 304 s.

5. Kalynyna K. Экс-окhrannyk Akhmad Shakh Masuda: «Poka v Afhanystane poslednyi soldat ne pokhoronen, voyna ne zakonchena» / Kyra Kalynyna // Vonnoe obozrenyye. – 15 fevralia 2014. – <https://topwar.ru/39801-eks-ohrannik-ahmad-shah-masuda-poka-v-afganistane-posledniy-soldat-ne-pohoronen-voyna-ne-zakonchena.html>.

6. Makov V. O sudbakh propavshykh v Afhanystane / Valentyn Makov // livejournal. – 29 marta 2013. –

Rezhym dostupu:
<http://yarodom.livejournal.com/688455.html>.

7. Nosovskyi Yu. «Старые» musulmane ne radы prozelytam / Yuryi Nosovskyi // www.pravda.ru/faith/dialog/29-10-2012.

– Rezhym dostupu:
http://www.pravda.ru/faith/dialog/29-10-2012/1132627-new_muslims-0/.

8. Tepliakov S. Vek Napoleona. Rekonstruktsiya epokhy. [Tekst] / S. Tepliakov // Barnaul: YPP «Altai», 2011. – 431 s.

9. Ukaz Prezidenta Rossyiskoi Federatsyy ot 02.01.2015 h. № 2 [Elektronnyi resurs] / Prezident Rossyy. – Rezhym dostupu:
<http://kremlin.ru/acts/bank/39340>.

Надійшла до редколегії: 17.05.2021

Прийнята до друку: 24.05.2021